

УДК 75.071.1:091.5(477)

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/71-3-12>**Ірина СИТНИК,**

orsid.org/0000-0003-4501-9541

доцент кафедри образотворчого мистецтва

Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

(Київ, Україна) stivi.master.777@gmail.com

АВТОРСЬКИЙ ПІДПИС ТЕТЯНИ ЯБЛОНСЬКОЇ: ТРАНСФОРМАЦІЯ ТА ІДЕНТИФІКАЦІЯ

У статті досліджуються формально-стилістичні особливості у накресленні авторських підписів української художниці Тетяни Яблонської (1917–2005), розташованих на живописних і графічних творах. Увагу зосереджено на підписах (графемах), накреслення яких змінювалося паралельно з трансформаційними процесами пластичної мови художниці. Представлений матеріал аналізує маркери авторства, починаючи з періоду навчання мисткині, її становлення й розквіту творчості – від соціалістичних живописних полотен до творів, виконаних в техніці пастелі останнього десятиліття. Актуалізовано питання авторського підпису як частини композиції, окреслено його співвідношення з періодизацією творчості Тетяни Яблонської. Представлений матеріал сприятиме фаховому й поглибленому підтвердженню атрибуції творів художниці та свідоцтва про авторство.

Предмет дослідження – авторський підпис на творах Тетяни Яблонської, виконаних в техніці олійного живопису протягом 1940-х – 1990-х років, а також у техніці пастелі 2000-х років, як відомих, так і опублікованих вперше в даному дослідженні завдяки пошуковій роботі в музейних та культурних установах. **Мета** статті полягає у виявленні й аналізі формально-стилістичних аспектів авторських підписів та їх зв'язку з характерними рисами творчих періодів. **Методологія** роботи базується на комплексному використанні загальнонаукових і фахових методів. Зокрема, історико-порівняльний (компаративний) дозволив шляхом порівняння встановити особливості накреслення авторських підписів окремих періодів творчості. Мистецтвознавчий метод було спрямовано на опис та аналіз художньо-стилістичних особливостей накреслення графем. **Вперше** науковій спільноті пропонуються до розгляду аналіз авторського підпису Тетяни Яблонської, що набуває змін паралельно з еволюційними процесами творчості мисткині та виступає невід'ємним фактом атрибуції задля збереження спадщини художниці та підтвердження авторства твору.

Ключові слова: українське образотворче мистецтво ХХ століття, авторський підпис, графема, атрибуція твору, Тетяна Яблонська.

Iryna SYTNYK,

orsid.org/0000-0003-4501-9541

Associate Professor at the Department of Fine Arts

Borys Grinchenko Kyiv University

(Kyiv City, Ukraine) stivi.master.777@gmail.com

AUTHOR'S SIGNATURE OF TETIANA YABLONSKA: TRANSFORMATION AND IDENTIFICATION

The article researches the formal and stylistic peculiarities in drawing the author's signatures of Ukrainian artist Tetiana Yablonska (1917–2005), placed on paintings and graphic works. The attention is paid to signatures (graphemes), the drawing of which was changing simultaneously with the transformational processes of the artist's plastic language. The provided information analyzes the authorship markers, from the period of the artist's training, her development, and the flowering of her creativity – from socialist realist paintings to works created in pastel technique in the last decade. It actualized the issue of the author's signature as a part of the composition and determined its relation to the periodization of the creative work of Tetiana Yablonska. The provided information will facilitate professional and in-depth confirmation of the attribution of the artist's works and the certificates of authorship.

The research **subject** is the author's signature on the works of Tetiana Yablonska on works done in oil painting techniques during the 1940s - 1990s, as well as on pastels of the 2000s and newly published in this study based on the research work in museums and cultural institutions. The article's **aim** is to reveal and analyze the formal and stylistic peculiarities of the author's signatures and their relation to characteristic features of creative periods. **The methodology** of the work is based on the complex use of general scientific and specific methods. In particular, the historical and comparative (comparative) method allows comparing the peculiarities of the author's signatures of certain creative periods. The art criticism method was applied to describe and analyze the artistic and stylistic peculiarities of graphemes. The scientific community **for the first time** is offered to review the analysis of the author's signature of Tetiana Yablonska, which was changing simultaneously with the processes of evolution of the artist's creative work and is an essential fact of attribution for preserving the artist's heritage and confirmation of the authorship of works.

Key words: Ukrainian fine art of the 20th century, author's signature, grapheme, attributions of work, Tetiana Yablonska.

Постановка проблеми. Творчість Тетяни Яблонської (1917–2005), всесвітньо відомої української мисткині, є взірцем високопрофесійної майстерності для багатьох теперішніх і майбутніх поколінь. В ході багатьох досліджень мистецтвознавців поза увагою залишився аналіз та характерність авторських підписів художниці, якими вона супроводжувала свої твори. Індивідуальне накреслення підпису є важливою складовою твору, що вказує на додаткові конотації в певні періоди творчості мисткині, зокрема, в період неофольклорних уподобань 1960-х років, камерних пастельних творів 2000-х років. Також авторський підпис є важливою складовою під час визначення атрибуції твору й виступає одним з головних інструментів у підтвердженні авторства.

Твори Тетяни Яблонської зазнавали підробки з метою легалізації (Демко, 2006: 119), презентувались в експозиціях (Атаян, 2021), викрадались з музею (Ситник, 2021), неправомірно копіювались з подальшим виставленням на аукціонах (Константинова, 2008). Все це мало місце і реально відбувалося, і жодна справа законодавчо досі не врегульована та винні не покарані. Питання підробок художніх творів вкрай необхідне до врегулювання на законодавчому рівні. Відтак, набуває актуальності мистецтвознавча атрибуція творів та зростає інтерес до мистецької експертизи (Федорук, 2023).

Аналіз досліджень. Важливі та актуальні питання розгортає у науковій розвідці Олександр Федорук стосовно фальсифікації підписів на творах образотворчого мистецтва. Автор актуалізує проблеми статусу експертизи, визначення авторства твору (Федорук, 2023: 270). Резонансною є історія підробки творів Тетяни Яблонської, які експонувались у 2004 році на виставці з приватних колекцій у Київському музеї російського мистецтва (нині Національний музей «Київська картинна галерея»), яка мала факти фальсифікації творів мисткині та залишилась без вирішення проблеми (Атаян, 2021).

Мета дослідження полягає у виявленні й аналізі характерних формально-стилістичних ознак авторських підписів Тетяни Яблонської як маркера творчих періодів. Поставлена мета сприятиме поглибленій атрибуції творів задля актуалізації збереження спадщини художниці.

Наукова новизна. У дослідженні вперше проаналізовано зміни авторського підпису Тетяни Яблонської в процесі еволюції пластичної мови протягом творчого шляху мисткині. Розглянуто авторський підпис як невід’ємну складову композиційного рішення. Питання авторства творів

Тетяни Яблонської актуально і на сьогодні як таке, що має негативні прецеденти.

Виклад основного матеріалу. Тетяна Яблонська є унікальним митцем епохи, її творчість охопила значну частину ХХ століття, час становлення та розвитку української образотворчості. Протягом творчої діяльності художня мова мисткині змінювалась від академічного виконання, соцреалістичних парадигм до декоративно-етнографічних пошуків та занурення в епоху Ренесансу.

Підпис на перших творах учбового періоду 1935–1941 рр. (навчання в Київському художньому інституті) має розмашистий характер, прописаний здебільшого печатними літерами темною, контрастною фарбою (рис. 1, 2). Перша ідентифікація творів мисткині, авторський підпис студентки Яблонської вимагає саме чіткості й впізнаваності – робота над учбовими завданнями та їх подальша демонстрація викладачам інституту під час перегляду обумовила написання прізвища без скорочень, інколи з першою літерою імені.

Рис. 1. Яблонська Т. Фрагмент твору (авторський підпис) «Оголена натурниця, що лежить». 1937, п., о., 84x136. НАОМА, № 11815634 (б). Фото І. Ситник (НАОМА, Київ)

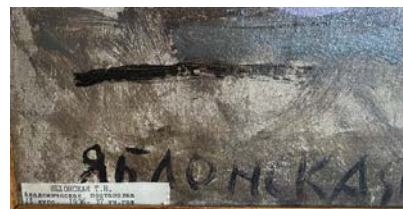

Рис. 2. Яблонська Т. Фрагмент твору (авторський підпис) «Стара в зимовому коричневому пальто», 1938, полотно, олія, 99x76,5, НАОМА, № 11815618 (б). Фото І. Ситник (НАОМА, Київ)

Надалі, в період виваженої роботи в академічній манері соцреалізму підпис набуває легкості, зникають друковані літери, замість них з’являється витончене накреслення першої літери імені, сполученої з прізвищем. Саме такі підписи спостерігаються на головних, найбільш відомих полотнах 1940–1950 рр. (рис. 3, 4). Якщо порівняти авторський підпис із офіційним автографом художниці (рис. 5), можемо відзначити схожість у накресленні літер – незначний натиск на літері «Т» і легкий розчерк наприкінці прізвища з додаванням року створення полотна. Враховуючи певну пастозність

живописної поверхні, графеми на полотнах мають незначну хвилеподібну лінеарність.

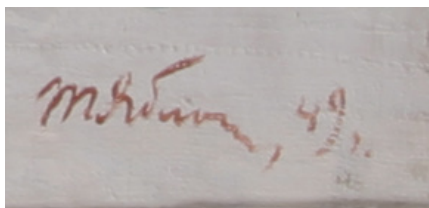

Рис. 3. Яблонська Т. Фрагмент твору (авторський підпис) «У парку». 1949 р., п., о., 121x221, № Жс – 511, ХХМ. Фото І. Ситник (ХХМ, Харків)

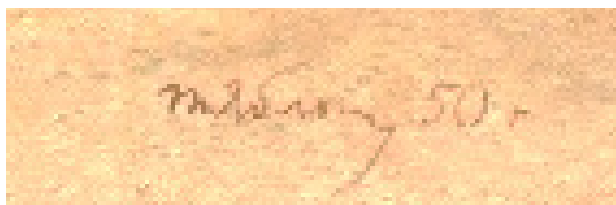

Рис. 4. Яблонська Т. Фрагмент твору (авторський підпис) «Хліб (повторення)». 1950. П., о., 167x298, № ЖС – 101, НХМУ, фото НХМУ

Рис. 5. Яблонська Т. Автограф (Яблонська, 2023)

Варто відзначити, що еволюція художнього мислення Яблонської сприяла трансформації авторського підпису в період декоративно-етнографічних пошуків. Особливо це помітно з 1960-х рр., коли підпис на полотнах набуває значних змін. Якщо у 1950-х роках накреслення певною мірою повторювало офіційний розпис із чітким натиском на перших літерах імені та прізвища й нагадувало розчерк пера, у 1960-х роках підпис трансформувалася у монограму «ЯТ» (рис. 6, 7). Варто відзначити оригінальне авторське накреслення літер: друкована «Я» об'єднується спільною вертикальною лінією з літерою «Т», схожою на «т». Лаконізм накреслення підпису відповідає загальній тенденції творчості Яблонської 1960-х років, пошуку стилізації й чистоти форм фольклорного періоду. Колір монограми урізноманітнюється й залежить від палітри живописного поля, відтак, підпис стає невід'ємною частиною загальної композиції. Під монограмою художниця зазначає дату написання твору. Загальна композиція підпису еволюціонує від горизонтальної до вертикальної, що вписується в прямокутник.

Рис. 6. Яблонська Т. Фрагмент твору (авторський знак) «В гості до онуків». 1964 р., п., о., 96x87, № Ж – 1910. ОХМ. Фото ОХМ

Рис. 7. Яблонська Т. Фрагмент твору (авторський знак) «Молода мати». 1964 р., 100x90, п., о. (Агаян, 2017)

Починаючи з 1970-х років Тетяна Яблонська повертається до академічного живопису, і знову використовує авторський підпис дофольклорного періоду 1940-х–1950-х рр., схожий на розчерк пером. Незначна відмінність полягає у характері накреслення – наче підпис проставлявся «скорописом», легко, невимушено, без ретельного виписування всіх літер. Адже тепер ім'я художниці відомо далеко за межами держави, і немає потреби додатково маркувати твір чітким написом прізвища. Підпис виглядає як бренд, що гарантує високопрофесійну якість твору, як знак високої якості, що прикрашає роботу і є його невід'ємною складовою.

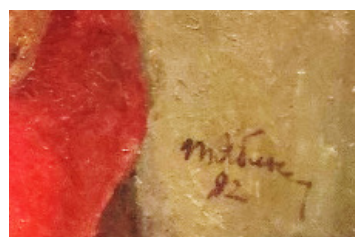

Рис. 8. Яблонська Т. Фрагмент твору (авторський підпис) «Гаяне очікує». 1982, п., о., 119,5x86, № Ж-6165, ЛНГМ, фото ЛНГМ

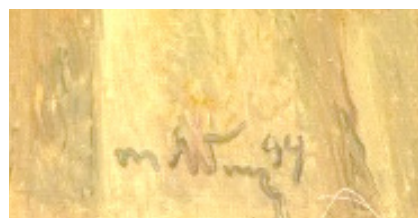

Рис. 9. Яблонська Т. Фрагмент твору (авторський підпис) «Золото осені». 1994. П., о., 70x60, № ЖС-2748, НХМУ, фото НХМУ

Підпис виконується фарбою з палітри полотна. Дата створення прописується вільно – над підписом чи нижче підписа, по центру.

На живописних пастельних композиціях пізнього періоду (2000–2005) знову з'являється монограма «ЯТ» з неофольклорних творів 1960-х років (рис. 10, 11) (Мамаєв, Атаян, 2006). Лаконізм вишуканих натюрмортів і фрагментів інтер'єру підтримувався чітким геометризованим підписом. До того ж видатній художниці поважного віку легше було підписувати роботи саме в такий спосіб. Колір графем завжди узгоджувався з палітрою творів.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо беззаперечну важливість дослідження підпису Тетяни Яблонської як ідентифікатора авторства. В живописних і графічних творах він набував трансформацій і змінювався разом з еволюцією пластичної мови художниці. Від перших студентських чітких накреслень прізвища, віртуозного розпису-автографа і подальшого лаконізму монограми – Яблонська не просто констатувала авторство. Художниця демонструвала глибоке розуміння синкретизму

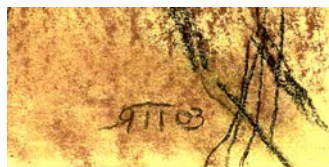

Рис. 10. Яблонська Т. Фрагмент твору (авторський підпис) «Вечір. Снігопад». 2003. 31X40

Рис. 11. Яблонська Т. Фрагмент твору (авторський підпис) «Рослина». 2004. 32X29,5

мистецької творчості, коли через кольори й форми виявляється прояв індивідуальних прагнень і внутрішньої впевненості. Питання атрибуції художнього твору в контексті авторського підпису набуде подальшого розвитку та є вкрай необхідним в галузі мистецтвознавчої експертизи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Атаян Г. Тетяна Яблонська, Іван Драч, книга, яку знищили / вступ. ст. І. Драча. Київ : Мистецтво, 2017. 56 с.
2. Гаєне Атаян: "Гілка, що виросла з яблуні". Інтерв'ю Валентини Клименко, від 28.02.2021. *Korydor*. URL : <http://www.korydor.in.ua/ua/stories/haiane-ataian-hilka-shcho-vyroslo-z-iabluni.html> (дата звернення: 20.03.21).
3. Демко О. Дещо з аукціонів світу. *Образотворче мистецтво*. 2006. № 3. С. 119.
4. Константинова К. Арт-відступ. Чому держава стала пропагандистом кітчю. *ProMuseum*. 2008. 8 грудня. URL: <http://prostir.museum.ua/post/28297> (дата звернення: 20.06.2022).
5. Ситник І. В. Твори Тетяни Яблонської з колекції Кмитівського музею образотворчого мистецтва імені Й. Буханчука. *IX Платонівські читання пам'яті академіка Платона Білецького* : 20 листопада 2021 р. Київ : НАОМА, 2021. С. 144.
6. Тетяна Яблонська. Пастель 2003–2005 : кат. вист. / Націон. худ. муз. України; уклад.: С. Мамаєв, Г. Атаян. Київ : ВХ студіо, 2006. 40 с.
7. Федорук О. Мистецький твір та ствердження його авторської правдоподібності. *Українська академія мистецтва*. 2023. № 33. С. 270–277.
8. Яблонська Тетяна Нилівна. Автограф. *Wikipedia*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%AF%D0%B1%D0%BB%D0%BE%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%A2%D0%B5%D1%82%D1%8F%D0%BD%D0%B0_%D0%9D%D0%B8%D0%BB%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B0 (дата звернення: 21.11.2023).

REFERENCES

1. Ataian H. (2017). Tetiana Yablonska, Ivan Drach, knyha, yaku znyshchyly [Tatyana Yablonska, Ivan Drach, the book that was destroyed]. Kyiv : Mystetstvo. 1–56. [in Ukrainian].
2. Klymenko V. (2021). Haiane Ataian: "Hilka, shcho vyroslo z yabluni" [Gayane Atayan: «A branch that grew from an apple tree»]. *Korydor*. URL: <http://www.korydor.in.ua/ua/stories/haiane-ataian-hilka-shcho-vyroslo-z-iabluni.html> [in Ukrainian].
3. Demko O. (2006). Dshcho z auktsioniv svitu [Something from the auctions of the world]. *Obrazotvorche mystetstvo – The Art*, 3, 1–119. [in Ukrainian].
4. Konstantynova K. (2008). Art-vidstup. Chomu derzhava stala propahandystom kitschu [Art retreat. Why the state became a propagandist of kitsch]. *ProMuseum*. URL: <http://prostir.museum.ua/post/28297> [in Ukrainian].
5. Sytnyk I. V. (2021). Tvory Tetiany Yablonskoi z koleksii Kmytivskoho muzeiu obrazotvorchoho mystetstva imeni Y. Bukhanchuka [Works by Tetyana Yablonska from the collection of the Kmytiv Museum of Fine Arts named after Y. Bukhanchuk]. *IKh Platonivski chytannia pamiati akademika Platona Biletskoho – IX Platonic readings in memory of Academician Platon Biletskyi*. Kyiv : NAOMA. 144. [in Ukrainian].
6. Mamaiev S., Ataian H. (Uklad.) (2006). Tetiana Yablonska. Pastel 2003–2005: kat. vyst. [Tetiana Yablonska. Pastel 2003–2005: cat. vyst.]. Kyiv: VKh studio. 1–40. [in Ukrainian].
7. Fedoruk O. (2023). Mystetskyi tvir ta stverdzhennia yoho avtorskoi pravdopodobnosti [A work of art and assertion of its authorial plausibility]. *Ukrainska akademiia mystetstva – Ukrainian Academy of Arts*, 33, 270–277. [in Ukrainian].
8. Yablonska Tetiana Nylivna. Avtohraf [Tatyana Nylivna Yablonska. Autograph]. *Wikipedia*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%AF%D0%B1%D0%BB%D0%BE%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%A2%D0%B5%D1%82%D1%8F%D0%BD%D0%B0_%D0%9D%D0%B8%D0%BB%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B0 [in Ukrainian].